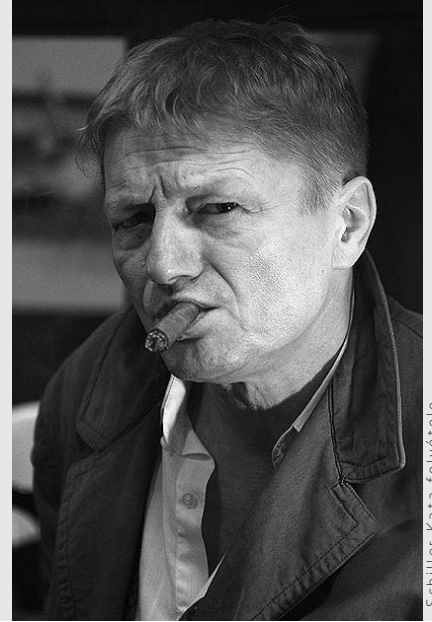

Hegedűs D. Géza

Egy virtuális Nemzeti Színház

Schiller Kata felvétele

Hamlet: *Nem látsz te semmit?*

Királyné: *Semmit; pedig jól, ami ott van.*

(Arany János fordítása)

kreativitás

Mikor elolvastam Hudi László és dr. Imre Zoltán *mindenkinek* szóló dolgozatát, kedves szerzőm – Jorge Luis Borges – egyik esszéje jutott eszembe, amelyben tudunkra adja, hogy a VI. században íródott *Széfer Jeciráh* szerint a világ az egytől tízig terjedő számokból és az *ábécé* huszonnégy betűjéből teremtett. Ezenkívül még a könyv felfedi azt is, hogy külön-külön melyik betűnek van hatalma a levegő, a víz, a tűz, a tudás, az álm fölött, vagy hogy az élet fölött rendelkező *kaf* betű miként szolgál arra, hogy legyen a világon nap, az évben szerda, a testen pedig bal fül.

Egy gyakorlati szakember és egy teoretikus elme közvetítésével betűk által teremtett világ tárul fel, a hetvenhárom oldalas dokumentumot végigböngészve: egy virtuális nemzeti színház. Nem lep meg, hiszen Hudi László színházi megszállottságának s Imre Zoltán eszméinek ismerője vagyok. Fölülte a színház-tudós Imre Zoltán által szerkesztett *Recepció és kreativitás* című kötetet, többek között a következő gondolata olvasható a szerkesztőnek: „...az állandó épület megnyitása ellenére is, a Nemzeti Színház elképzelése virtuális színházként is megjelenik. Mivel ebben és ezen bármilyen kulturális, politikai, morális és társadalmi performansz előfordulhat. Ma, amikor a színház marginális árucikk a posztkapitalista kulturális és szórakoztatóiparban, csakis ez a virtuális színház tudja felhívni magára az emberek, pártok és intézmények figyelmét, amikor akármilyen vita, demonstráció vagy beszélgetés tűnik fel bármilyen nyilvános ügyrend napirendi pontjai között.”

„...majd a szellem napvilága...”

Lám, a klaviatúrán pötyögve pillanatnyi epizódsszeplője lettem én is eme százhetven éve – vagy még régebben – kísértő virtuális színháznak.

A pályázati művet véleményezőik közül számomra a két „ősz bárd”, Marton László és Székely Gábor csikor-

gó, tömör mondatai voltak mértékadóak. Négy évtizedes színházi tapasztalatuk együttgondolkodásra biztat bennünket, hogy a Hudi László és Imre Zoltán által papírra vetett színházi vízió ne legyen a feledés martaléka. Talán termékenyítőleg hathat a magyar színházi életre.

Nem mintha bármi jelentősége lenne, de el kell mondanom, hogy engem napjaink működő Nemzeti Színháza mint a XXI. század anakronisztikus jelensége, mint ideológiai, politikai zsákmány, a hatalmi erődemonstrációk gyakorlóterepe, nevetségesen kiemelt státusával, úgy ahogy van, nem érdekel.

Ma idehaza harminchét államilag támogatott kőszínház működik. Jogi értelemben – hiszen nem Habsburg-gyarmatként, nem német gyarmatként, nem szovjet gyarmatként élünk – valamennyi színház egyenrangú, valamennyien a Magyar Köztársaságban élők demokratikus közösségének kultúráját reprezentálják, és a sokszínű társadalom értékeit közvetítve így válnak az alkotás és befogadás egyidejű terepévé. Miközben a színházak – anyagi értelemben – a lét-nemlét határán vergődnek, elfogadhatatlan ez a semmi értelmes indokkal nem magyarázható, az egész színházi közösség fölé emelt, költségvetésben is demonstrált, szimbolikus státus. Itt lenne az ideje a történelmi realitáshoz, napjaink valóságához, társadalmi viszonyainkhoz igazítani a színházak költségvetési támogatását is. Legyen irányadó a Nemzeti Színház anyagi lehetősége, s ehhez viszonyítva korrigálják, fölfelé, valamennyi színház költségvetését. Így végre egyenjogúsítanak a színházlátogatókat is, s 2009-ben megszűnne a feudalizmus Magyarországon.

„...váratlanságában is agresszív...”

Hudi László és Imre Zoltán pályázata mint radikális teátrális gesztus szinte kikövetkeztethető volt avantgárd színházi előéletükből. Ahogy Imre Zoltán tisztelt tudós kolléganője, Jákfalvi Magdolna fogalmaz: „...a radikalitás nem szükségszerűen a tett-akció viszonylat hevességén, hanem a színházi kommunikációs viszonyok *váratlanságában is agresszív* változtatásán mérhető... Az avantgárd mozgalom a színház mint kulturális formáció karakterjegyeit, vagyis minden nagyobb teátrális morfológiai egységét kimozdítja a helyéről...”

A két pályázó radikális gondolatkísérlete rég benne van a levegőben. Hiszen ők is látják a fentebb leírt anakronizmust, és bennük már tudatosult, hogy nemcsak gazdaságilag és adminisztratív, de kulturális értelemben is újra integrálódunk Európába. Érzékelik, hogy a világ globalizálódik, civilizációnk társadalmi formációi átalakulnak, s egyre inkább a hálózatokra épülnek. E feltartóztatlan folyamat jellemzője a decentralizáció, a régiók kiemelt szerepe, s hogy funkciójukat tekintve, mint szellemi csomópontok fölértékelődnek a közösségi terek, a színházak s nem utolsósorban az integrálóerőként működő alkotó, művészi tehetségek. Hiszen elemi érdeke minden egészséges társadalomnak, hogy törekedjen a saját identitásának helyreállítására, felülemelkedve a globalitás gyakran ellenőrizhetetlen logikáján.

A rendszerváltás óta érzékelhető s napjainkra felgyorsuló – imént felrajzolt – világjelenségekre komolyan szóba jöhető választ kínál Hudi László és Imre Zoltán pályázati munkája. Virtuális „performanszuk” jól időzített, okosan végiggondolt, s kommunikációs kivitelezése is pontos hatáselemzést tükröz. Személyes tapasztalatokra, a világszínházi folyamatok elméleti s gyakorlati ismereteire alapoznak.

A Nemzeti Színházat a nemzetközi színházi hálózaton belül egy fontos, szellemi és valóságos tökét is mozgó színházi központként, koordináló csomópontként képzelik el. Kiépítve s bekapcsolva a hazai teljes színházi hálózatot az európai és világfolyamatokba, úgy, hogy Magyarország minden lakója egyenlő eséllyel részesülhessen az így elérhetővé váló színházi és kulturális értékekből.

Mint társulat nélkül működő, de produkciónak létrehozó, befogadó, menedzselő, közvetítő színház, kulturális központ vagy programiroda a művészi értékek létrehozása, közvetítése mellett a programokat kőkemény üzletként is kezelné. Hiszen az állam által juttatott adóforintokból gazdálkodnának, tudomásul véve a világban működő „fesztiválbiznisz” és „workshop-biznisz” kőkemény üzleti törvényeit. Ez már felvet kérdéseket – hogy például mindez hogy lenne összeegyeztethető a nem sikerorientált, kísérleti művészi célkitűzésekkel vagy a produkciónak kényszer nélküli, laboratóriumi színházi munkákkal.

Jó lenne olvasni arról, hogy Szabó György, a szintén projektszemléletben működő Trafó igazgatója milyen problémákkal szembesült az elmúlt évtized alatt. Mint ahogy a Hudi–Imre-elképzeléssel – a szellemi s fizikai mobilitásban – rokon elven működő Krétakör Színház nemzetközi s itthoni pozitív tapasztalataival és felmerülő nehézségeivel is szívesen szembesülnék.

Az elképzelt Nemzeti Színház kulturális központi szerepe a tervekben túlmutat a színházi projekteken, s – a színház összművészeti jellegéből fakadóan – a különböző művészeti ágakat egyesítő közösségi helyé vágya válni. Ha így lenne, jó lenne

receptió

Ha a kulturális kormányzat valaha is újragondolná a Művészetek Palotája magyarországi és budapesti szerepét, talán épp ez a több műfajt magába integráló intézmény – koncertterem, színház, modern képzőmű-

vészeti galéria, hatalmas, kihasználatlan, holt terek – lenne a legalkalmasabb Hudi László és Imre Zoltán pályázatának realizálására. Tökéletes hely lenne egy hosszú távú, korszerű, magyar és egyben európai kulturális vízió megvalósításához.

Elszenvedői s tanúi lehetünk egy provinciális kulturális restaurációs folyamatnak. A színházakat az önkormányzatok politikai zsákmányként osztogatják üzletfeleiknek, a kultúra megmentésére hivatkozva. Vezérek hadonásznak a kultúráért rajongva, miközben a saját ásitásaikat takargatják. Holott, ahogy Weöres Sándor fogalmaz: „A kultúra statikus, nyugodt, nem intézményesíthető. Az izgó-mozgó mai ember mennél többet ugrál körülötte, annál jobban széttapossa, mennél inkább »menti és védi«, annál inkább látszik, hogy ő szorulna annak védelmére.”

Társulatok válnak a hozzá nem értés martalékává. Eljön a pillanat, mikor egy-egy színházi város színházművészei – rendezők, színészek, formaművészek, zenészek, táncosok – ott maradnak városukban, s az úgynevezett „hivatalos színház” alternatívájaként, új játszóhelyet keresve, önálló társulatot alapítanak. Hiszen az adott város igényes közönsége és a fiatalság továbbra is sajátjának tekinti őket. Rájuk minden bizonnyal számíthatna Hudi László és Imre Zoltán a koncepciójukban felvázoltak alapján. Mint ahogy a színházi szerződéshez nem jutó, egyre gyarapodó számú, friss diplomások által létrehozott fiatal társulatok is: a kőszínházakból kiszoruló, a megújulást, jövőt ígérő, tehetséges színházi nemzedék. Amíg ez a lehetőség nem kínálkozik, nekik, az új alternatívát jelentő társulatoknak a színházi finanszírozás újragondolásánál – hiszen a színházi szakma elemi érdeke ezt diktálja – művészi elképzeléseik megvalósításához külön keretet kell biztosítani!

Nemrég olvastam egy költői esszéketet *Színházunk, a Cseresznyés kert* címmel, Georges Banu tollából. Lenyűgöző a szerző színházi tudása, gondolatainak eredetisége, életismerete, színházszeretete. Huszonkét, általa kiemelkedőnek ítélt *Cseresznyés kert*-előadásról ír. Az előadások helyszínei döntő többségben európai színházak, de van köztük amerikai és ázsiai játszóhely is, időben pedig felölelik az elmúlt negyven évet. Rendezők korszakos művészek. A produkciónak a világ sokszínű kultúráját és a színházművészet végtelen lehetőségeit reprezentálják. Ahány színház és produkciónak, annyi ország, város, társadalmi berendezkedés, és annyi színházi struktúra, finanszírozás, társulati forma, működési mechanizmus. Georges Banu különleges könyve azt bizonyítja, hogy mindez nem érdekes, ha maga a mű, az előadás, a színház különleges művészi élmény. Egyedi és megismételhetetlen. A rendszerváltás utáni kelet-európai országok vergődő színházai és Csehov *Cseresznyés kertje* között a következő összefüggést látja: „A hosszú távú logika ismeretlen a jelen idő rabjaiként élő kereskedők számára, akik az azonnal logikáját követik: a kivágtatlan cseresznyés kert, száz év múlva – ahogy Petya Trofimov mondja – híres-neves parkká, nyereségforrássá válhatott volna... Ehhez azonban meg kellett volna őrizni a haszontalanra való hajlandóságot, aminek elpusztításáért a XX. század minden tőle telhetőt elkövetett... *A költségek gyűlölete a polgárság létoka és önigazolása.*”